

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YÛNUS EMRE'DEN MEHMED ÂKİF'E ŞİİR
ÖZEL SAYISI
YIL 7, ARALIK 2021

Doç. Dr. Raşit ÇAVUŞOĞLU

*İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
İslam Tarih ve Sanatları Bölümü
İzmir/TÜRKİYE
rasitcavusoglu@gmail.com
ORCID *

**ŞÂH VELÎ AYINTÂBÎ'NİN
“GELSÜN” REDİFLİ KASİDESİ
VE TAHLİLİ: YEDİ HADİSİN
MANZUM ŞERHİ**

SHAH WALI AYINTABI'S QASIDA
WITH 'GELSUN' RHYME AND ITS
ANALYSIS: COMMENTARY OF
SEVEN HADITHS

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 27.09.2021
Kabul Tarihi: 12.11.2021
Yayınlanma Tarihi: 31.12.2021

Article Information: Research Article
Received Date: 27.09.2021
Accepted Date: 12.11.2021
Date Published: 31.12.2021

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Çavuşoğlu, Raşit, “Şâh Velî Ayıntâbî'nin “Gelsün” Redifli Kasidesi ve Tahlili: Yedi Hadisin Manzum Şerhi”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yunus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı, Aralık 2021, s. 154-178.

Cavusoglu, Rasit, “Shah Wali Ayintabi's Qaside with 'Gelsun' Rhyme and its Analysis: Commentary of Seven Hadiths”, *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Special Issue of Yunus Emre to Mehmed Akif, December 2021, p. 154-178.

10.28981/hikmet.1001201

Doç. Dr. Raşit ÇAVUŞOĞLU

**ŞÂH VELİ AYINTÂBÎ'NİN "GELSÜN" REDİFLİ KASİDESİ VE TAHLİLİ: YEDİ
HADİSİN MANZUM ŞERHİ**

SHAH WALI AYINTABI'S QASIDA WITH 'GELSUN' RHYME AND ITS ANALYSIS:
COMMENTARY OF SEVEN HADITHS

ÖZ

Bu çalışmada XVI. asır Halvetî şeyhlerinden mutasavvıf şair Şâh Velî Ayıntâbî'nin "Gelsün" redifli kasidesi işlenmiştir. 36 beyitten oluşan kaside, Hz. Peygamber'den rivayet edilen yedi hadisin tasavvufî şerhini içermektedir. Kasidede zikredilen yedi hadisle doğrudan bağlantılı olan fakr, nefsin mertebeleri, fenâ fillâh, nûr-ı Ahmed (Hakikat-i Muhammediyye), seyr ü sülûkün mertebeleri, velayet, ebrâr ve mukarreb gibi temel tasavvufî kavramları öne çıkmaktadır. Söz konusu yedi hadisten üretilen tasavvufî kavram ve remizler şairin tasavvufî anlayışı çerçevesinde nazmedilmiştir. Ayrıca Hz. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf ve Üveys el-Karanî gibi şahsiyetler de kasidede ebrâr, mukarreb, velâyet ve fakr kavramlarıyla ilişkilendirilmişlerdir. Üç ana başlık altında tertip edilen çalışmamızın giriş kısmında eserin konusu ve muhtevası üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, kasidede öne çıkan tasavvufî kavramların tahlili yapılmış, ikinci bölümde kaside geçen ayet ve hadis iktibasları ile telmihlere değinilmiş, üçüncü bölümde ise kasidenin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şâh Velî Ayıntâbî, kaside, tasavvuf, halvetiyye, hadis.

ABSTRACT

This article analyzes the qasida with "Gelsün" rhyme written by the Sufi poet Shah Wali Ayintabi, one of the Khalwati sheikhs of the 16th century. The mentioned qasida consists of 36 couplets, explains the mystical commentary of seven hadiths narrated from the Prophet. Basic mystical concepts such as faqr, levels of soul, fenâ fillah, haqiqat-i Muhammediyye, levels of seyr u suluk, walayah, ebrâr and mukarreb, which are directly related to the seven hadiths mentioned in the qasida, are striking. The mystical concepts and symbols produced from the seven hadiths in question were versed within the framework of the poet's mystical understanding. Also, personalities such as Abu Bakr, Abdurrahman b. Avf and Uveys el-Karani were also associated with the concepts of ebrâr, mukarreb, walayah and faqr in the qasida. The mystical concepts and symbols produced from the seven hadiths in question were versed within the framework of the poet's mystical understanding. There are three parts in the article. The introduction part of the article explains the subject and the content. In the first chapter, the prominent mystic concepts in the qasida were analyzed, in the second chapter the verse and hadith quotations and references in the qasida were mentioned, and the third chapter, the transcription text of the qasida was demonstrated.

Keywords: Shah Wali Ayintabi, qasida, sufism, Khalwatiyyah, hadith.

Giriş

XVI. Asır Halvetî şeyhlerinden Şâh Velî Ayıntâbî, Gaziantep ve civarında gerçekleştirdiği tasavvufi faaliyetleri ile tanınan mutasavvıf bir şairdir.¹ Manzum ve mensur eserlerini, diğer mutasavvıflar gibi, tasavvufî hakikatleri aktarma gayesi ile yazmıştır. Müellifin manzum ve mensur eserleri arasında hacim bakımından küçük ancak muhtevaca nitelikli bir kasidesi de yer alır. “Gelsün” redifiyle yazılan kaside, *Risâletü'l-Bedriyye* mesnevisi ve *el-Kevâkibü'l-Muzî'e fi't-Tarîkati'l-Muhammediyye* adlı risalesinde işlediği benzer konuları ihtiva eder. Hatta söz konusu kaside, müellifin diğer iki eserinde işlediği konuların devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir.

Müellifin otuz altı beyitle sınırlandığı kasidesi, tasavvufî konulu yedi hadis üzerine bina edilmiştir. Besmele, hamdele ve salveleden sonra Arapça mensur bir mukaddime ile söz konusu yedi rivayet takdim edilmiştir. Müellif, mensur mukaddimenin sonunda Allah'ın rızasını kazanmak için bu yedi rivayeti nazmen açıkladığını zikretmiştir. Aruzun hezec bahrinin *mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün* vezniyle tertip edilen kaside, müellifin *el-Kevâkibü'l-Muzî'e fi't-Tarîkati'l-Muhammediyye* adlı risalesinin devamında, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü 2022/3 numarada yer alır. Hicrî Muharrem 1000, Miladî Kasım 1591 yılında Muhammed b. El-Hâc Halife b. Ömer el-Bîrî el-Ayıntâbî tarafından istinsah edilmiştir.²

Tamamen tasavvufî remizlerle örülü olan kaside, yedi hadisin açıklaması sadedinde bazı temel tasavvufî kavramlarla zenginleştirilmiştir. Bunlar arasında, fakr, nefsin mertebeleri, fenâ fillâh, nûr-ı Ahmed (Hakikat-i Muhammediyye), mîm-i Ahmed, “men aref” sırrı, seyr ü sülûkün mertebeleri, velayet, ebrâr, mukarreb ve hubb-ı dünyâ gibi temel tasavvufî kavramları sıralayabiliriz. Müellifin diğer eserlerinde de sözü edilen Hz. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf ve Üveys el-Karanî gibi şahsiyetler kasidede ebrâr, mukarreb, fakr ve velayet kavramlarıyla ilişkilendirilmişlerdir. Fakr kavramını tasavvufî hayatın ana ilkelerinden biri olarak gören Şâh Velî Ayıntâbî, şeklî ve manevî fakr Hz. Ebu Bekir ve Abdurrahman b. Avf örneklikleri üzerinden ebrâr ve mukarreb kavramlarıyla izah etmiştir. Şerh edilen yedi hadisin kasidedeki beyitlere göre dağılımı şu şekildedir: İlk sekiz beyit, ilk iki hadisin; dokuzuncu beyit üçüncü; onuncu beyit, dördüncü; on bir ile yirmi

¹ Şâh Velî Ayıntâbî'nin hayatı, eserleri, edebî ve tasavvufî kişiliği hakkında geniş bilgi için bk. Çavuşoğlu, 2016: 17-32; Aynı müellif, 2017, 355-392; Aynı müellif, 2014: 61-84; Öztürk, 2003: 98-105; Aynı müellif, 2020: 689-726; Ulupınar, 2018: 1304-1315; Sağır, 2017: 1-42. Şâh Velî Ayıntâbî ile aynı adı taşıyan torunu Şâh Velî ve *Gunyetü's-sâlikîn* adlı eseri için ayrıca bk. Kaplan, 2017: 43-59.

² Kasidenin istinsah kaydı şöyledir: “Temmeti'r-risâletü bi-hamdi'llâhi ve 'avnihî ve husni tevfihihi 'alâ yedi'l-fakîri'l-hakîri'l-mü'terifi bi'z-zenbi ve't-takşîr Muhammed b. el-Hâc Halife b. 'Ömer el-Bîrî mevliiden el-'Ayıntâbî mahtiden ğafara'llâhu lehü ve li-vâlideyhi ve li-cemî'i'l-müslimîne ve kâne temâmu namkihâ fi yevmi's-sebti evâhiri şehri Muħarremi'l-ħarâm min şuhûri seneti elfin.”

dört arası beyitler, beşinci;³ yirmi beş ile yirmi yedinci beyitler, altıncı; yirmi sekiz otuz arası beyitler ise yedinci hadisin açıklamasıdır (Öztürk, 2020: 105). Kasidesinde işlediği konu ve kavramları İbn Arabî'nin (ö. 638/1240) görüşleriyle açıklık getirmeye çalıştığından hareketle Şâh Velî Ayıntâbî'nin, onun tesiri altında kaldığını da söyleyebiliriz. Kasidede ilk dönem zâhid ve sûfilerinden Üveys el-Karanî (ö. 37/657), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), İbrahim b. Edhem (ö. 161/778 [?]) ve Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) gibi şahsiyetlerin hâl ve tavırları örneklik olarak sunulmuştur.

Kasidedeki Tasavvufi Kavramlar

Fakr: İhtiyaç hâlinde olma, fakirlik, maddî ve manevî muhtaçlık anlamlarına gelir. Tasavvufta, varlıktan sıyrılıp Allah'ta fanî olmak şeklinde ifade edilmiştir. Hakikî fakr, Allah'tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamaktır (Hucvirî, 1996: 99-110, 139-142; et-Tûsî, 1996: 46-48; Uludağ, 1995: 132-134; Cebecioğlu, 2005: 204-205; Erginli vd. 2006: 227-233; Çelik, 2001: 192-206). Manevî fakr, mutlak anlamda Allah'a muhtaç olduğunu bilmek, idrak etmek ve kendi seçimi ile Hakk'a yönelmek; sûrî (şeklî) fakr ise, maddî anlamda bir varlığa sahip olmamaktır (Hucvirî, 1996: 100; Uludağ, 1995:133; Çelik, 2001: 197)

Şâh Velî Ayıntâbî, fakr kavramını işlediği beyitte; “الْفَقْرُ فَحْرِي وَبِهِ أَفْتَحُرُ عَلَى” rivayetini esas almıştır. Buna göre, “Fakirlik iftiharımdır.” esası gereği, hakikî aşkın yolunda, fakirlik külâhını giyen sâlik, kendi varlığından geçerek Hakk'ın varlığında fanî olmayı seçmiştir. Fakr, kasidede şeb-külâh kavramıyla birlikte kullanılmış ve âdetâ maddeye ihtiyaç duymama ve ona mahkum olmama giysisi olarak telakki edilmiştir.

Şeb-külâh: Farsça, gece anlamına gelen şeb ve başlık anlamındaki külâh kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir ifadedir. Gece külâhı, gece başlığı demektir (Cebecioğlu, 2005: 598).

Şâh Velî Ayıntâbî, kasidesinin matla' beytinde “şeb-külâh” ifadesiyle “sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn” ifadelerini birlikte kullanmıştır. Sâlikin, hakikî fakrı tercih ederek iki cihanda yüzünün kara olması ile gece giyilen külâhın karanlığı çağrıştırması birlikte kullanılmıştır. Burada sâlik, siyah külâhı giyerek bu kıyafetiyle âdetâ zahirî ve bâtınî yönden aslî bir vücuda sahip olmadığının farkında olarak Allah'ta fena bulmayı tercih etmiştir:

Fakırlık şeb-külâhın 'ışık elinden bes giyen gelsün

Nedür şeb-sâ'il olana sevâdü'l-vech diyen gelsün

Sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn (İki cihanda yüz karası): Fenâ fillâh hâline denir. Sâlik, zahirî ve bâtınî olarak bütün varlığından vazgeçer. Böylece hakikî fakra ulaşarak bütün varlığı Hakk'a ait görür. Burada *dareyn*in biri fi'llah, raziye mertebesinde olan nefis; diğeri ise marziyye mertebesindeki ani'llah makamlarındadır (İsmail Rusûhî Ankaravî, 2008: 45). Dünya ve ahiret varlığından iz ve eser kalmayacak bir şekilde sâlikin Allah'ta fanî olmasıdır. Sûfiler bu *fakr*;

³ Müellif, on üç ile yirmi dördüncü beyitler arasında, “Fakirlik benim iftiharımdır ve ben onunla övünürüm.” rivayeti çerçevesinde birinci hadise tekrar dönerek “ebrar” ve “mukarreb” kavramlarını işlemiştir.

“fakr-ı hakîkî”⁴ veya “rücû ile’l-‘ademi’l-aslî {esas yokluğa dönüş}” şeklinde de açıklamışlardır (Erginli vd. 2006: 898). Bu aşamadaki sâlik, dünya ve ahirette değersizliğini görür ve mertebesinin düşüklüğünün farkında olur. Sâlik, bu *fakr* hâlini âhirette kendisini kurtaracak bir hâl olarak görmez, dünyada da bir üstünlük iddiası içerisinde olmaz. Bu fakirlik, tecrit hâlinde oluşu ifade eder. Tecrit ise, Hakk’ın zâtı dışında kalan diğer varlıkların yok olduğu ve eridiği bir makam olarak tanımlanır. Bu makamda, hakikî *fakr* yaşanır. Bu da dünya ve ahirette yani iki âlemde de yüz karalıdır. Sadreddin-i Rûmî, bu kavramı “iki âlemde yüz karalığı; kâmil insanın gayb mertebesine dönük olan yüzü” şeklinde açıklamıştır. İbn Arabî ise; âriflerin dünya ve ahirette yüzü kara kimseler olduğunu ifade etmiştir (Abdürrezzak Kâşânî, 2004: 306-307).

Seyr ü sülûk (1- Seyr-i ila’llâh 2- Seyr-i fi’llâh 3- Seyr-i ma’allâh 4- Seyr-i ani’llâh): Sâlik veya tâlibin bir şeyhin, yol göstericinin nezaretinde Allah’a vuslat amacıyla çıktığı yolculuktur. Dört mertebeden oluşan seyr ü sülûk tasavvufta işlenen temel kavramlardandır. 1- Seyr-i ila’llâh: Sâlik’in Allah’a doğru yaptığı yolculuktur. Seyr ü sülûkün dört mertebesinin ilkidir. Sâlik, zikrederek Allah’a urûc etmeyi yani Allah’a yükselmeyi murad eder. Burada sâlik, velâyet-i suğrâ (küçük velîlik) makamında olur, buna da “fenâ fi’llâh” denir. 2- Seyr-i fi’llâh: Seyr ü sülûkün dört mertebesinin ikinci basamağıdır ve Allah’ta seyr anlama gelir. Bu mertebede sâlik, Allah’ın ahlâkî ile ahlâklanır ve ufuk-ı âlâya ulaşarak bütün bedenî özelliklerden kurtulur. 3- Seyr-i ma’a’llâh: Seyr ü sülûkün üçüncü bamasığı olup, Allah’la seyretmek demektir. Bu mertebede ikilik ortadan kalkar denilmiştir. 4- Seyr-i ani’llâh: Dördüncü mertebedir ve Allah’tan seyr anlamı taşır. Bu seyr, birlikten (vahdet), çokluğa (kesret) doğrudur. Sûfiler göre, bu makamdaki maksat, Allah’tan halka terbiye ve irşat için dönmektir. Bu mertebedeki sâlik, vahdette kesreti, kesrette de vahdeti görür (Cebecioglu, 2005: 564-565). Sûfiler, bunlara ilave olarak; seyr-i li’llâh (Allah için seyr), seyr-i ala’llâh (Allah üzere seyr) ve seyr-i bi’llâh (Allah ile seyr) gibi seyirleri de zikretmişlerdir (Uludağ, 2010: 128).

Müellif, kasidesinin üçüncü beytinde, *iki âlemde yüzü kara olmayı* seyr-i fi’llâh ve seyr-i an’llâh ile izah etmiştir. Ona göre, seyr-i fi’llâh’ın karşılığı, etvâr-ı seb’adan nefs-i râziye; seyr-i ani’llâh’ın karşılığı ise, nefs-i marziyedir:

O dâreynüñ biri fi’llâhdur anda râziye fânî

‘Ani’llâhdur biri marziyyeyi yavı kılan gelsün

Sâlik, “Fakirlik iftiharımıdır ve ben bununla övünürüm.” (el-Aclûnî, 1352/1933: 87) hadisi gereği *fakr* ile iftihar etmelidir. Bu yoldaki mürid, bütün varlığından sıyrılarak Allah’ta fanî olmalıdır. Bu da Allah’la seyr mertebesidir:

Çeküp kıhrımı fakruñ cânıla fahr iyleyüp her dem

Dağı hem seyr-i bi’llâh itmesini pes uman gelsün

Nefs-i Emmâre: Mutasavvıfların, seyr ü sülûk sırasında sâlikin nefsinde meydana gelen değişim ve ilerlemeleri değerlendirerek, kemâl ve olgunluğa doğru

⁴ Şâh Velî Ayıntâbî’nin, şekli (sûri) ve mânevî (hakikî) fakr ile ilgili geniş yorumu için bk. Çavuşoğlu, 2017: 371-389.

uzanan bir derecelendirmesi neticesinde “etvâr-ı seb’a: yedi mertebe/yedi tavrı” ortaya çıkmıştır. Halvetî mutasavvıflar, “Oysa sizi türlü merhalelerden (tavr) geçirerek O yaratmıştır” (Nûh, 71/14) âyetini esas alarak insanın manevi gelişimine işaret etmişlerdir. Etvâr-ı seb’a kavramı ise tarikatlerin kollara ayrılmaya başladığı XV ve XVI. asırdan itibaren tasavvufî eserlerde yer almaya başlamıştır (Bostancı, 1996: 26-27; Işıtan, 2011: 90-92).⁵ XVI. asırda yaşamış olan Şâh Velî Ayıntâbî, hem manzum hem de mensur eserlerinde etvâr-ı seb’a kavramını sıkça kullanmış ve işlemiştir. *Risâletü'l-Bedriyye* mesnevisinin bir bölümünü, 42b-54a varakları arası, bu kavramın tasavvufî yönden izahına ayırmıştır (Çavuşoğlu, 2016: 207-226). Müellifin müstakil olarak *Etvâr- Seb’a* adıyla telif ettiği bir risalesi de mevcuttur.⁶

Her biri Kur’an-ı Kerîm’e dayandırılan bu mertebelerde sâlikin manevî ve ruhsal durumu farklılık arz eder.⁷ “Muhakkak ki nefis, daimâ kötülüğü emredicidir...” (Yûsuf, 12/53) ayetiyle açıklanan, kibir, riya, hırs, cehalet, cimrilik, kin ve bunun gibi süflî duygu ve davranışları içinde barındıran nefsin ilk mertebesine, kötülüğü emredici anlamında nefis-i emmâre denilmiştir. Kötülük ve kötü huyların kaynağı durumundaki nefis-i emmâre, kötülöklere karşı koymayı terk ettiği gibi süflî istek ve arzulara da boyun eğerek (Cebecioğlu, 2005: 473; Erginli vd. 2006: 763).⁸

Nefs-i Mutmainne: Kur’an-ı Kerîm’de; “Ey huzûra eren nefis!” (Fecr, 89/27) şeklinde geçen ayete dayandırılan ve nefsin dördüncü tavrı olan nefis-i mutmainne, kötü istek ve arzulardan uzaklaşıp güzel ahlâkla muttasıf olan nefistir. Bu mertebede sâlikin kalbinde İlahî aşk yerleşir ve bunun dışında mecazî aşk denilen dünya sevgisi ve mâsiva kalbinden tamamen çıkar. Ne yöne baksın Hakk’ın tecellîlerini gören sâlikin kalbi, bu hâli vesilesiyle itmi’nân, güven ve huzura erer (Cebecioğlu, 2005: 474-475; Erginli vd. 2006: 767-768).

Şâh Velî Ayıntâbî, nefsin süflî emellerine kapılan nefis-i emmâre mertebesindekilerin seyr-i fi’llâh ve seyr-i bi’llâh derecelerine lâyık olamayacağını ifade eder. Müellife göre, bu mertebeye ancak nefis-i mutmainne ve “Razı olmuş ve kendinden razı olunmuş olarak Rabbine dön!” (Fecr, 89/28) İlahî hitabına mazhar olan nefis-i râziyede bulunan sâlikler ulaşabilir. Onlar, iki cihanda da kendi varlıklarından vazgeçip Allah’ta fânî olmayı tercih ederek *fâkr* yolunda ilerleyenlerdir:

⁵ Halvetî mutasavvıflar tarafından telif edilen etvâr-ı seb’a türündeki eserler ve müellifler hakkında geniş bilgi için bk. Şengün, 2013: 21-37.

⁶ Şâh Velî Ayıntâbî’nin etvâr-ı seb’a anlayışı ve *Etvâr-ı Seb’a* adlı risalesi hakkında geniş bilgi için bk. Çavuşoğlu, 2016: 118-125; Sağır, 2017: 43-107.

⁷ Nitekim Şâh Velî Ayıntâbî, *Risâletü'l-Bedriyye* mesnevisinde etvâr-ı seb’a kavramını işlediği bölümde; “El-faslu’s-sânî fi’l-etvârî’s-seb’ati’l-mezkûrati fi’l-Kur’ân” başlığıyla etvâr-ı seb’ayı Kur’an-ı Kerîm’deki ayetlerle ilişkilendirmiştir. Bk. Çavuşoğlu, 2016: 207. Şâh Velî Ayıntâbî, *Bikru’l-Vakt Fî Ma’rifeti Sülûki İbni’l-Vakt ve Ebi’l-Vakt* adlı risalesinde de bu defa İnşirah Süresi’nin âyetlerinin işârî yorumunda etvâr-ı seb’ayı kalbin makamları şeklinde değerlendirilmiş ve konuyu ibnû’l-vakt ve ebu’l-vakt kavramlarıyla izah ederek özgün bir yorumu tercih etmiştir. Geniş bilgi için bk. Ulupınar, 2018: 1305-1314.

⁸ Nefsin mertebeleri ve enfâs-ı seb’a için ayrıca bk. Çavuşoğlu ve Ulupınar, 2020: 66-71.

Müellif, tecelli nurunun sonunun Hakk'a en yakın durumda olmayı ifade eden "nûr-ı siyâh" a dayandığını, onun evvelinin ise, dürre-i beyzâ, mahlukatın yaratılma sebebi olan nûr-ı Muhammedî olduğunu ifade eder.

Tecellâ nûrınıñ çün âhîri nûr-ı siyâh oldı

Hem anuñ evvelidür dürretü'l-beyzâ gören gelsün

Saňa dirler ise şûfî nedür ol dürretü'l-beyzâ

Digil kim nûr-ı Aħmeddür aña şandîl olan gelsün

Müellif yukarıdaki iki beytin devamı niteliğinde olan aşağıdaki beyitte sâlikin, Hakk'a aşırı derecede yakın olduğunda ortaya çıkan zulmeti ifade eden ve "nûr-ı siyâh" denilen bu zarif hâl ile Allah'ta fenâ bulunduğunu, "Fakı tamamlandığında o, Allah'tır." sözüyle izah eder:

İzâ temme'l-fakru oğurlarısa ol nûra dâyim

Ki fehuva'llâh zâhirdür aña mazhar olan gelsün

Velâyet: Velilik, ermişlik, Allah'ın kulunu, kulun da Allah'ı dost edinmesi şeklinde açıklanır. Allah ile kul arasındaki karşılıklı sevgi ve dostluktur. Nefsinden fâni olan kişinin, Hak'la olmasıdır. Mutasavvıflar velâyeti; velâyet-i uzmâ, Hz. Peygamber'in velayeti; velâyet-i kübrâ, diğer peygamberlerin velâyeti; velâyet-i vüstâ, evliyanın velâyeti ve velâyet-i suğra, mü'minlerin velâyeti şeklinde dört kısma ayırmışlardır (Uludağ, 2002: 371; Cebecioğlu, 2005: 696-697).

Velâyet nuruna gark olan sâlik, Allah'la seyr makamına ulaşır. "ما وسعني ولا" "Yere göğe sığmadım, ama inanan kulumun kalbine sığdım." (Aclûnî, 1352/1933: 195) rivayetinde işaret edildiği gibi sâlikin kalbinde Allah'tan gayri hiçbir varlık bulunmaz. Bu makam, lî-ma'allâh makamıdır.¹² Sâlik, bu hâl ile velâyet-i vüstâ makamındadır:

Velâyet nûridur ol lî-me'a'llâh vaqti pes her dem

Ki dirler lâ yesa' yoqluğ cevâbını viren gelsün

Mukarreb: Allah'a yakın olanlara ebrâr, bunlardan daha yakın olanlara da mukarreb denir. Bu nedenle Ebû Said; "Ebrârın hasenatı, mukarreblerin seyyiatıdır." demiştir (Aclûnî, 1352/1933: 357; et-Tûsî, 1996: 43; Uludağ, 2002: 115).

Ebrâr: İyiler anlamına gelen, Kur'an-ı Kerim'de de fazilet ehli anlamında kullanılan bir kavramdır.¹³ Müellif, ebrâr ve mukarreb kavramlarını Abdurrahman b.

¹² Şâh Velî Ayıntâbî'nin, Aclûnî'nin *Keşfü'l-Hafâ*'sında geçen; "Yere göğe sığmadım, ama inanan kulumun kalbine sığdım." rivayetine dayanarak açıkladığı, sâlikin velayeti ve bu velâyetin seyr-i ma'allâh aşamasında olduğu anlayışı, XVI. asır mutasavvıf şairlerinden Hakkânî'nin *Cevâhir* adlı mesnevisinde: "*Hadis-i "lâ yesa'ni"dür nişanı / Makâm-ı lî-ma'allâhdur mekânî*" şeklindeki beyitlerde de görülür. Bk. Kurt, 2020: 513.

¹³ Ebrâr kavramı hakkında bk. et-Tûsî, 1996: 81-83.

Avf ve Hz. Ebû Bekir'in örneklikleri¹⁴ üzerinden bir diğer eseri, *el-Kevâkibü'l-Muzî'e fi't-Tarîkati'l-Muhammediyye* adlı risalesinde de işlemiştir (Çavuşoğlu: 2017: 381-384).

Müellif, ilgili beyitlerde, İbn Arabî'nin, mukarreplerin en seçkin örneği Hz. Ebû Bekir ile ebrârın en seçkin örneği Abdurrahman b. Avf'ı birbirinden ayırdığını ifade eder. Müellifin aktarımıyla, Şeyh-i Ekber'e göre, Abdurrahman b. Avf fakr-ı mânevîyi tercih etmiş, Hz. Ebû Bekir ise hem fakr-ı mânevîyi hem de fakr-ı sûrîyi tercih etmiş ve Sıddîk mertebesine ulaşmıştır. Müellife göre Hz. Ebu Bekir, mutlak anlamda fakr-ı tercih ederek mukarrebûn zümresindedir. Abdurrahman b. Avf ise "Fakirlik benim iftiharımdır." hadisi fehvasınca mutlak anlamda Allah'a muhtaç olduğu ve zenginliğin Allah vergisi olduğu bilinciyle yaşamıştır. Bu yüzden o, müellife göre, zenginlerin şahıdır:

Didiler fakru faḫrî bâḫna nisbetdürür ancak
Mukarrebler ḫabûl itmez pes andan yüz buran gelsün

Ġanîlerden yıraḫ ol Bû Bekir Şıddîḫ'a uy dâyim
İmâmı ehl-i faḫruñ oldurur aña uyan gelsün

Ḥasen olsa Ġanîlik Bû Bekirle hem daḫı Ḥaydar
Ölürlerdi dimezlerdi aña tevbe iden gelsün

Mukarreb dimedi çün Şeyḫ-i Ekber ' Abd-i raḫmân'a
Sebeb nedür niçün dimez anı fikr iyleyen gelsün

¹⁴ Şâh Velî Ayıntâbî, "من أراد أن ينظر إلى ميت يمشي على وجه الأرض فليُنظر إلى أبي بكر الصديق" "Yeryüzünde yürüyen bir ölü görmek isteyen Ebû Bekr'e baksın." (İsmail Hakkı Bursevî, ty: 173) şeklindeki rivayete dayanarak, Hz. Ebû Bekir'in mukarrebûn zümresinden oluşunu rivayette geçen "ölü" kelimesiyle, şeklî ve mânevî fakirlik olan fakr-ı sûrî ve fakr-ı mânevîyi kasteder. Ebrâr ve mukarreb kavramlarını işlediği risâlesinin ilgili faslında sonuç mahiyetinde şunları zikreder: "...Fe ḫâşilü'l-kelâm kim Ebû Bekri's- Şıddîḫ mâ-melek cemî'an bezl idüp ḫattâ ol mübârek cismi 'uryân ḫalup ba'dehü tenevvüre girüp oturduğı 'Â'işe Ḥâtün'uñ raḫıya'llâhu 'anhâ sem'ine irişince bir miḫdâr şâl gönderüp 'alâ tarîḫi'l-melâme kim ol şâli mübârek cismine giyinüp daḫı 'aleyhi's-selâmüñ meclis-i şerîflerine gelüp ba'dehü mü'ânaḫa mihrinde 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm "بَارِكْ اللَّهُ يَا أَبَا بَكْرٍ" (Allah seni mübârek kılsın!) diyüp bu nuḫḫ-ı şerîflerine ta'zîm ü tekrîm buyurduḫdan soñra 'Abdu'r-raḫmân bin 'Avf'uñ cem'u'd-dünyâ iyiledüğü uşulu'd-dîn olmayup fûrû'ından olduğuna işâret buyurup nükte eylemişdür. Farkân beynehümâ raḫıya'llâhü 'anhümâ. Fe-ḫısmu'l-eberrî ittebe'u'r-ruḫâşa liḫa'fi isti'dâdihim li-ḫabûli'l-'azâ'imi düne'l-muḫarrabîne. Fe-innehümü't-tebe'u'l-'azâ'ime ve selekû sebîle't-taḫvâ ve'z-zühde ve'l-vera'a bi'l-faḫreyne'i's-şürî ve'l-ma'nevî...." Bk. Çavuşoğlu, 2017: 381-384.

İmām-ı ağniyā oldı çü ‘ Abdu’r-rahmān iy t̄alib
Muḳarreb olmadı ḳaldı ḡanīlḳdan bizen gelsün

Süleymānıla Yūsuf ḥod ḡanīlerdür Nebīlerde
Ki düşer menzilinden böyledür hem dimeyen gelsün

Hubb-ı Dünya (Dünya sevgisi): “Dünya sevgisi her hatanın başıdır.” (Aclûnî, 1352/1933: 344) anlamındaki hadisteki “hubb-ı dünyâ”, dünya sevgisi ve hırsı anlamıyla kullanılır. Zâhid ve sûfiler dünya ve maddeyi Allah’a düşman sayarlar. Dünyayı sevmeyi dostun düşmanını sevmesi gibi görürler (Uludağ, 2002: 172). “الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَا فِيهَا مَلْعُونٌ سِوَى ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى” “Dünya mel’undur. Allah’ın zikri hariç onun içindekiler de mel’undur.” (Tirmizî, Zühd: 14, nu: 2322) şeklindeki hadis de dünyanın geçiciliğini vurgulamak için kullanılır. Müellif, sadece bu kasidesinde değil, diğer manzum ve mensur eserlerinde de “dünya sevgisi” kavramından hareketle dünyaya bağlanmamayı telkin eder:

“Ḥubb-ı dünyâ her ḥaṭâyānuñ seri
Terk-i dünyâ aksidür bil haberi

Var durur bir şanemi her milletün
Ḥubb-ı dünyâdur şanem bu emmetün

Cîfedür dünyâ didi çün ol Rasûl
Ḳaç o murdârdan sözün eyle ḳabûl” (Çavuşoğlu, 2016: 173)

Hubb-ı dünya terkibi, “Gelsün” redifli kasidede ise şu şekilde yer alır:
Muḥammed ümmeti iseñ berî ol ḥubb-ı dünyâdan
Ki Edhem gibi istikrâh kitâbını yazan gelsün

Mîm-i Ahmed: Hz. Peygamber’in, Ahmed isminden “mîm” çıkarıldığında “احد ahad” ile Allah’ın birliğine işaret edildiği kültür ve edebiyatımızda işlenen konulardandır. Ahmed ismiyle Ahad’a yani Allah’ın birliğine ulaşılması, Hz. Peygamber’in ahadiyete mazhar oluşu ve nurunu doğrudan Allah’tan aldığı anlayışı tasavvuf ve edebiyatımızda yeri geldikçe kullanılır (Yeniterzi, 2006: 31). Tasavvufta hakikat-i Muhammediye nazariyesi çerçevesinde farklı yorumlarla izah edilen mîm-i Ahmed ile Hz. Peygamber’in boyu, âlemlerin mevcudiyeti ve Hz. Peygamber’in Hakk’a olan yakınlığı kastedilir. Ahmed kelimesinde gizlenen hakikatin “Ahad” yani Hakk’ın birliği olduğu ifade edilir. Mahmud Şebüsterî, *Gülşen-i Râz*’ında Ahad’in, mîm-i Ahmed ile zahir olduğu görüşündedir (Vural, 2015: 54-55):

“Ahad der mîm-i Ahmed geşt zâhir
Der ân devr evvel âmed ayn-i âhir¹⁵

Zi Ahmed tâ ahad yek mîm fark est
Cihânî ender ân yek mîm garkest¹⁶

Şâh Velî Ayıntâbî, fakr anlayışının mîm-i Ahmed'den öğrenilmesi gerektiğini, Ahad ilmini yani tevhidi, “mîm” harfinden okuduğunu ifade etmektedir. Müellif, ahadiyeti, mîm-i Ahmed'den öğrendiğini belirterek Hz. Peygamber'in varlığı ve yaratılması sayesinde Hakk'ı bildiğini kastetmektedir:

N'ola yazarsa hârfîni kalem faḫruñ aḫad birle
Anı fehm itmeğiçün mîm-i Aḫmed'den emen gelsün

O mîmden oḫudum çünkim aḫad ʿ ilmini hem ḫarf ḫarf
Baña ta ʿ lîm-dâl olmağa mektebde Ḥasen gelsün

Kasidede Geçen Ayet-Hadis İktibasları ve Telmihler

“Gelsün” redifli kasidenin Arapça mensur mukaddimesinde yer alan ve kasidenin temel konusu olan yedi hadisin kaynakları metin içerisinde dipnotlarla gösterilmiştir. Mukaddimede yer alan hadislerin dışında kaside içerisinde de iktibas yapılan ayet ve hadisler ile telmihler bulunmaktadır. Söz konusu iktibas ve telmihler şu şekildedir.¹⁷

“ارجعي الى ربك راضية مرضية” “Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön.” (Fecr, 89/28).

Hîç olur mı ola lâyıḫ o seyre nefis-i emmâre

Ki muṭma ʿinne gibi irci ʿ i emrin ṭutan gelsün

“اتبعوا ما أنزل إليكم من ربكم ولا تتبعوا من دونه أولياء قليلاً ما تذكرون” “Rabbinizden size indirilene uyun. Onu bırakıp başka dostlara uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!” (A’râf, 7/3).

Seni lâ tettebi ʿ ḫavli niçün men ʿ itmeye iy yâr

Bu bir nehy-i reḡâyibdür ki bu ḫadre iren gelsün

“قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ”

¹⁵ “Ahmed’in mîminden Ahad zâhir oldu. Bu devrde evvel, ayn-ı âhir geldi.” Arefeoğlu, 2005: 74.

¹⁶ Ahmed’in ahadden farkı bir mîmdir ki ol mîme cümle âlem gariktir.” Beyitlerin açıklama ve şerhi için bk. Arefeoğlu, 2005: 74-75 Ayrıca Bk. eş-Şebüsterî, 1972: 2.

¹⁷ Metnin mukaddimesinde yer alan hadislerin tahriri metin içerisinde yapıldığından manzumede tekrar eden aynı hadislerin kaynağı yeniden gösterilmemiştir.

“(Bu konuya dair) kitaptan bir bilgisi olan ise, “Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm” diye cevap verdi...” (Neml, 27/40).

Süleymân tahtını yılleri n’ola götürse bir demde

Götürdi Şâh-ı fakrî refref¹⁸ anuñla giden gelsün

“حب الدنيا رأس كل خطيئة” “Dünya sevgisi her hatanın başıdır.” (Aclûnî, 1352/1933: 344).

Muhammed ümmeti iseñ berî ol hubb-ı dünyâdan

Ki Âdem gibi istikrâh kitâbını yazan gelsün

“أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا” “... Ben sizin rabbiniz değil miyim? ‘Elbette öyle! Tanıklık ederiz’ dediler...” (A’râf, 7/172).

Elest günü kabûl iden belî diyüp belâ mevtin

Ki mütüden haber alup bugün kabrin kazan gelsün

“ما عرفناك حق معرفتك يا معروف” “Ey bütün mahlukat tarafından bilinen Allah’ım, Seni bilinmesi gereken ölçüde bilip tanıyamadık”¹⁹

“من عرف نفسه فقد عرف ربه” “Nefsini bilen Rabbini bilir.” (Aclûnî, 1352/1933: 262).

Di her dem mâ‘ arafnâk meskenet birle gel iy sâlik

Ki dirler men‘ aref nefsini nisyân iyleyen gelsün

“وَأَذْكُرُ رَبِّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا” “...Unuttuğun takdirde rabbini an ve “Umarım rabbim bana, doğruya bundan daha yakın yolu gösterir” de.” (Kehf, 18/24).²⁰

¹⁸ Şâh Velî Ayıntâbî, bu beyitte Hz. Süleyman’ın Sebe melikesi Belkıs’ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar getirtmesi gibi Hz. Peygamber’in de miraç gecesi “refref” adlı binitle yolculuk ettiğini ilgili ayetlere telmihte bulunarak ifade etmektedir. Refref, hakkında yeterli bilgi bulunmayan bir ulaşım vasıtası olup, Burak gibi Miraç gecesinde Hz. Peygamber’i taşımıştır. Bu kavram Kur’anda “yastık” (Rahman, 55/76) anlamında geçmekte ve “üzerine bineni rahat bir şekilde seyahat ettiren yastıklı bir yaygı olduğu anlaşılmaktadır.” Kâdî İyâz, 2012: 427; Pak, 2013: 105 (34’üncü dipnot).

¹⁹ Hz. Peygamber’in vefatına yakın söylediği sözlerden biri olarak ifade edilen bu dua ve niyaz cümlesi hadis kaynaklarında geçmemektedir. İfade, “ما عرفناك حق معرفتك” şeklinde *Rûhu’l-beyân* ve Ebusuud Efendi’nin *Tefsîr*’inde geçmektedir. Bk. Bursalı İsmail Hakkı, ty: 62, 77, Ebu’s-suûd Efendi, ty: 161. Aynı ifade XX. asır müelliflerinden Bekir Sıdkî Visâlî’nin *Tavzîhu’l-Ehâdîs* adlı eserinde insanın yaratılış evrelerinin anlatıldığı 34. hadisin açıklamasının yapıldığı pasajlarda “Ey bilinen Allah’ım! Senin künh-i hakikatini bilemedik.” şeklinde de geçer. Bk. Bekir Sıdkî Visâlî, ty: 157.

²⁰ Şâh Velî Ayıntâbî bu beytinde; “elest bezminde” yapılan ahdi zikir sayesinde bu dünyada hatırlamayı murat ettiğinden “ve’zkur: zikret, hatırla” emr-i mucibince Kehf Sûresi’ndeki mezkur ayete telmihte bulunmaktadır. Ayrıca müellifin makta’ beytinden önceki tâc beyitte yani kendi mahlasını zikrettiği beyitte; Allah’ı zikretme, her daim hatırdan tutma ve mâsivâdan el çekme tavsiyesi öncelikle kendi nefsine verilmiş bir öğüttür. Bu davranış, mutasavvıfların, öncelikle kendi nefsini tezkiye ve terbiye etme arzusu ve yönelişi olarak telakki edilir.

Olur iy ' Askerî nefsiñi nisyân iylemek vâcib

Anı farz itmege bes ve 'zkr emrin şoylayan gelsün

“يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا” “Sûra üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz.” (Nebe, 78/18).

“إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّمَنْعَنِ” “İşte kitap; onda asla şüphe yoktur. O, gûnahtan sakınanlar için bir rehberdir.” (Bakara, 2/2).

Vücûduñ tağına diye ki şor ki yevme yünfağ bes

Aña şekk idene lâ raybe fihi di hüden gelsün

“Gelsün” Redifli Kaside [Metin]

[77b]

Bi'smi'llāhi'rahmāni'r-raḥīm

Rabbi yessir

Ba' du, ḥamdu li'llāh ve 'ş-şalātu ve 's-selāmü 'alā Rasūli'llāh ve ālihī ḥayri ḥalki'llāh ve aṣḥābihī min evliyāi'llāh. Fe-hāzihī kaşidetün mutazamminetün li'l-ehādîşi's-seb'ati'l-merviyyeti 'an ḥayri'l-beriyyeti 'aleyhi mina'llāhi ezke't-taḥiyyeti ve hiye ḳavluḥū şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: “el-Faḳru faḥrī ve biḥī efaḥiru”²¹ ve ḳavluḥū “el-Faḳru sevādū'l-vechi fi'd-dāreyi”²² ve ḳavluḥū “İnnī le-ecidü nefese'r-Raḥmāni min ḳibeli'l-Yemeni”²³ ve ḳavluḥū “Lī me' a'llāhi vaḳtün lā yesa'nī fihi melekün muḳarrebün ve lā nebiyyün mürselün”²⁴ ve ḳavluḥū “Kāna'llāhu ve lem yekün me' ahū şey'ün”²⁵ ve ḳavluḥū “İnde sü'āli'l-A'rābi eyne kāne Rabbunā ḳable en yaḥluḳa'l-ḥalka kāne fi maḳāmi'l-'amā'i mā taḥteḥū hevā'ün ve lā fevḳahū hevā'ün ve lā isme ve lā na' te fihi”²⁶ ve ḳavluḥū “Mütü ḳable

²¹ “Fakirlik iftiharımıdır ve ben onunla övünürüm.”, Aclûnî, 1352/1933: 87.

²² “Fakirlik, iki cihanda yüz karalıdır.”, Aclûnî, 1352/1933: 87.

²³ “Ben Rahm'an'ın nefesini (lütfunu/keremini) Yemen taraflarından alıyorum.”, (Aclûnî, 1352/1933: 217). Hadiste geçen nefes kelimesi “rahatlamak, ferahlamak ve kurtuluşa erdirmek” anlamındadır. “Yemen tarafından” denilmesinin sebebi ise Yemen kökenli Ensâr dolayısıyladır. Bu sebeple hadis “Allah, onlar sayesinde mü'minlerin sıkıntılarını gidermiş ve onları rahatlatmıştır.” anlamına gelmektedir. Aclûnî, 2019: 535, (1959. dipnot).

²⁴ “Benim Allah ile birlikte olduğum öyle bir ânım vardır ki o vakitte bana ne bir mukarreb melek ne de rasul peygamberlerden biri yaklaşabilir.” Aclûnî, 1352/1933: 173.

²⁵ “(Ezelde) yalnız Allah vardı. O'ndan başka hiçbir varlık yoktu.” Hadis metni Buhârî'de “كَانَ اللهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ” şeklinde bk. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 1; Aclûnî'nin *Keşfü'l-hafâ*'sında ise “كَانَ اللهُ وَلَا شَيْءَ مَعَهُ” aynı anlamı kapsayacak şekilde geçmektedir. Bk. Aclûnî, 1352/1933:130.

²⁶ “Bir bedevinin; ‘Rabbimiz, yaratılanları yaratmadan önce neredeydi?’ sorusuna cevaben: ‘Altında ve üstünde hava olmayan içinde hiçbir isim ya da sıfatın bulunmadığı amâ makamındaydı’ buyurdu.” Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 12, (nu: 3109).

en temütü.”²⁷ Nazzamtuḥā ercū biḥā rıdā’ a’llāhi ve du’āe ‘ abdin şālīhin li’llāhi müsta’inen biḥi ve mütevekkilen ‘aleyhi, fe’ekūlü:

Mefā’ ilün/mefā’ ilün/mefā’ ilün/mefā’ ilün

1. Façırılık şeb-külāhın ‘ ışq elinden bes giyen gelsün
Nedür şeb-sā’ il olana sevādü’ l-vech diyen gelsün

[78a] Sebeb n’oldı ki fi’ d-dāreyn olupdur ol sevād iy yār
Daḡı n’oldı murād andan anı bir bir şoran gelsün

O dāreynüñ biri fi’llahdur anda rāziye fānī²⁸
‘ Ani’llahdur biri marziyyeyi yavı kılan gelsün

Çeküp kaçırını façruñ cānıla façr iyleyüp her dem
Daḡı hem seyr-i bi’llah itmesini pes uman gelsün²⁹

5. Hiç olur mı ola lāyık o seyre nefis-i emmāre³⁰
Ki muṭma’ inne gibi *irci’ emrin* tutan gelsün

Tecellā nūrnuñ çün āḡiri nūr-ı siyāh oldı
Hem anuñ evvelidür dürrütü’ l-beyzā gören gelsün

Saḡa dirler ise şūfi nedür ol dürrütü’ l-beyzā
Diğil kim nūr-ı Aḡmeddür aḡa kaçandil olan gelsün

[78b] İzā temme’ l-façru oçurlarısa ol nūra dāyim³¹
Ki fehuva’llāh zāhirdür aḡa mażhar olan gelsün³²

²⁷ “Ölmeden önce ölünüz.”, Aclûnî, 1352/1933: 291.

²⁸ Bu mısradaki “fi’llāh”, vezin gereği “fi’llah” şeklinde okunmuştur.

²⁹ Bu mısradaki “bi’llāh”, vezin gereği “bi’llah” şeklinde okunmuştur.

³⁰ “Hiç”, vezin gereği “hiç” şeklinde okunmuştur.

³¹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

³² Bu mısradaki vezin aksaklığı birinci tef’iledeki “ki” bağlacı kaldırıldığında düzelmektedir.

Dile raḥmān ḳoḳusını dīmāḡuñ dārına her gāh
Şalan ya^ç nī ki ol şāh-ı Yemen Veysel-ı-Karen gelsün³³

10. Velāyet nūrıdur ol lī-me^ç a'llah vaḳti pes her dem³⁴
Ki dirler *lā yesa^ç* yoḳluḳ cevābını viren gelsün

Ḥadīs-i *lem yekūnden* n'oldı iy göñül [bunı] fehm it³⁵
Ki yoḳluḳdur murād olan bu ma^ç nāyı bilen gelsün

Bilen kimdür o yoḳluḡı ki el-āne kemā kān ol
Cüneyd didi anuñ tek varlıḡını yoḳ iden gelsün

Ki zāhir hem daḡı bāḡında faḳrıla idüp faḡn
İkisin cem^ç idüp meydānda ol az şayılan gelsün

Didiler *faḳru faḡn* bāḡına nisbetdürür ancak
Muḳarrebler ḳabūl itmez pes andan yüz buran gelsün

[79a] 15. Ğanīlerden yıraḳ ol Bū Bekir Şiddiḳ'a uy dāyim
İmāmı ehl-i faḳruñ oldurur aña uyan gelsün

Ḥasen olsa Ğanīliḳ Bū Bekirle hem daḡı Ḥaydar
Olurlardı dimezlerdi aña tevbe iden gelsün

Muḳarreb dimedi çün Şeyḡ-i Ekber ^ç Abd-i raḥmān'a³⁶
Sebeb nedür niçün dimez anı fikr iyleyen gelsün

³³ Üveys el-Karanî ya da Üveys el-Karen, metinde hem vezin gereḡi hem de Anadolu halk kültürünün benimsediḡi telaffuzdaki gibi "Veysel Karen" şeklinde yazılmıştır.

³⁴ Bu mısradaki "me'allāh", vezin gereḡi "me'allah" şeklinde okunmuştur.

³⁵ Vezin gereḡi son te'fileye "bunı" kelimesi eklenmiştir.

³⁶ Bu mısradaki vezin gereḡi "Abd-i Raḥmān" şeklinde yazılan ifade esasen müellifin diğeri eserlerinde de deḡindiḡi gibi, ashāb-ı kirāmdan Abdurrahman b. Avf'a işaret etmektedir. Şāh Velî'nin ebrār ve muḳarreb mukayesesini yaptıḡı bölümde (Bk. Çavuşoḡlu, 2017: 383) Hz. Ebū Bekir muḳarrebūn, Abdurrahman b. Avf ise ebrār zümresinden gösterilmektedir.

İmām-ı aġniyā oldı çü ‘ Abdu’r-raħman iy t̄alib³⁷
Muħarreb olmadı ħaldı ġanīlıđdan bizen gelsün

Süleymānıla Yūsuf ħod ġanīlerdür Nebīlerde
Ki düşer menzilinden böyledür hem dimeyen gelsün

20. Seni *lā tettebi*‘ ħavli niçün men‘ itmeye iy yār
Bu bir nehy-i reġāyibdür ki bu ħadre iren gelsün

[79b]

Süleymān taħtını yiller n’ola götürse bir demde
Götürdi Şāh-ı faħrı refref anuñla giden gelsün

Muħammed ümmeti iseñ berī ol *ħubb-ı dünyādan*
Ki Edhem gibi istikrāħ kitābını yazan gelsün

N’ola yazarsa ħarfını ħalem faħruñ aħad birle
Anı fehm itmegiçün mīm-i Aħmed’den emen gelsün

O mimden oħudum çünkim aħad ‘ ilmini hem ħarf ħarf³⁸
Baña ta‘ lim dāl olmaġa mektebde Ĥasen gelsün

25. Başıret birle şād [u] ‘ aynına nāzır olam tā kim
‘ Amā iħlīmini görmez başar bunı ħoyan gelsün

‘ Amādan ger nişān isterlerise senden iy sālīk
Bu a‘ lādur tecellā nūrına bes baħmayan gelsün

Eger dirlerse baħmayan tecellā nūrına kimdür
Ĥarābāt ehli dürdi yollarını hem varan gelsün

³⁷ Bu mısradā “Abdu’r-raħmān” vezin gereġi “Abdu’r-raħman” şeklinde okunmuştur.

³⁸ Bu mısradā “mīm”, vezin gereġi “mim” şeklinde okunmuştur.

[80a] Elest günü kabûl iden *belî* diyüp belâ mevtin
Ki *mūtū*den haber alup bugün kabrin kazan gelsün

Haber alan eger şorsañ kim oldur pes muqarrebler
Haber almadı ebrârlar kim ahyâra uyan gelsün

30. Yazarsam uzanur aḥbâr-ı ahyârıla ebrârı
Mecâlüm yok velî güftâra hâṭırum şoran gelsün

Eḥādîşden yidi ile tamâm oldı kaşîdem çün
Bi-‘avni’llâh anı cân u gönülle okuyan gelsün

Uşûlümdür benüm ol yidi oldılar baña yoldaş
Ṭarîḳ-i faḳra irdük hem refîḳini bulan gelsün

Yoluñ görmek dilerseñ ma‘rifet nûrnı nâz ile
Yolun arıtmağa ḥâr-ı vücūdını yağan gelsün

Di her dem *mâ ‘arafnâk* meskenet birle gel iy sâlik³⁹

[80b] Ki dirler *men ‘aref*nefsini nisyân iyleyen gelsün

35. Olur iy ‘Askerî nefsiñi nisyân iylemek vâcib
Anı farz itmege bes *ve ‘zkur* emrin soylayan gelsün

Vücūdun tağına diye ki şor ki *yevme yünfaḥ* bes
Aña şekk idene *lâ raybe fihi* di *hüden* gelsün

³⁹ Bu mısradaki “mâ arafnâk” ifadesi vezin gereği “mâ arafnak” olmalıdır.

Sonuç

XVI. asır Halvetî şeyhi Şâh Velî Ayıntâbî tasavvufî esasları anlatma ve aktarma gayesi ile mensur ve manzum eserler vermiştir. Tamamen tasavvufî esasları ihtiva eden iki bin beyit civarındaki *Risâletü'l-Bedriyye* mesnevisi yanında müellifin, Türkçe ve Arapça olmak üzere her iki dilde de kaleme aldığı mensur eserleri de mevcuttur. Diğer pek çok tarikatte olduğu gibi Halvetî tarikatında da önem atfedilen etvâr-ı seb'a ve esmâ-i seb'a, fakr, velâyet, fenâ fi'llâh, vahdet-i vücûd, hakikat-i Muhammediyye ve seyr ü sülûk gibi tasavvufî esas ve kavramlar müellifin eserlerinde işlenen temel konulardandır. *el-Kevâkibü'l-Muzî'e fi't-Tarîkati'l-Muhammediyye* adlı risalesinde temel aldığı üç hadisin üç başlık altında şerhi ve açıklamasından sonra Şâh Velî Ayıntâbî, bu defa da yedi hadisin manzum şerhi mahiyetinde "Gelsün" redifli bir kaside kaleme almıştır. Rivayet edilen yedi hadisi tasavvufî kavram ve remizlerle açıklarken işlediği konuları destekleyici ayet ve hadis iktibaslarından da yararlanmış, nefsin mertebelerini ilgili ayet, hadis ve mutasavvıfların sözleriyle ilişkilendirmiştir.

İnsanın yaratılışından dünyaya gönderilişi, içinde bulunduğu idrak etme ve hakikî aşka erme çabasını vuslat ümidiyle yoğuran müellifin bu süreci önümüze serdiği mısralarda; elest bezmi, "men aref" sırrı, 'amâ makamı, dürre-i beyzâ, nûr-ı Ahmed, mîm-i Ahmed, hubb-ı dünya, fakr, velâyet, fenâ fi'llâh, nefsin mertebeleri, sevâdü'l-vech, nûr-ı siyâh, ebrâr ve mukarreb gibi önemli dinî-tasavvufî kavram ve remizler işlenmiştir. Kasidede az sayıda bulunan vezin hataları daha çok lafzî iktibas ya da temel dinî-tasavvufî kavramların kullanıldığı yerlerde karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Abdürrezzak Kâşânî. (2004), *Letâifü'l-a'lâm fi işârâtı ehli'l-ilhâm-Tasavvuf Sözlüğü* (Çev. Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul.
- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed. (1352/1933), *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'Amme's-Tehere Mine'l-Ehâdîs 'Alâ Elsineti'n-Nâs*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.
- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed. (2019), *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'Amme's-Tehere Mine'l-Ehâdîs 'Alâ Elsineti'n-Nâs* (Çev. Mustafa Genç), Beka Yayıncılık, Ankara.
- Arefeoğlu, Gökhan. (2005), *Hulvî'nin Gülşen-i Râz Lâhicî Şerhi Tercümesi ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bekir Sıdkî Visâlî. (Ty.) *Tavzîhu'l-Ehâdîs* (Haz. Ali Rıza Akyol-Mevlüt Sarı), Yy.
- Bostancı, Ali Haydar. (1996), *Tasavvuf'ta Etvâr-ı Seb'a ve Sofyalı Bâlî Efendi'nin "Etvâr-ı Seb'a"'sı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Cebecioğlu, Ethem. (2005), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul.

- Ceyhan, Semih. (2011), "Osmanlı Tâcnâme Literatürüne Göre Derviş Tacı ve Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet Risâlesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 25, s. 113-172.
- Ceylan, Ömür. (2007), *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Raşit. (2016), *Gaziantep'te Bir Halveti Şeyhi Şâh Velî Ayıntâbî ve Risâletü'l-Bedriyyesi*, Okur Akademi, İstanbul.
- Çavuşoğlu, Raşit. (2014), "Şâh Velî Ayıntâbî ve "İşk Elinden" Redifli Kasîdesi", *Journal of Intercultural and Religious Studies*, C 2, S 6, s. 61-84.
- Çavuşoğlu, Raşit. (2017), "Şâh Velî Ayıntâbî'nin el-Kâvâkibü'l-Muzî'e fi't-Tarikati'l-Muhammediyye Adlı Risâlesi ve Tahlili: Üç Hadis Üç Hakikat", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C 1, S. 21, s. 355-392.
- Çavuşoğlu, Raşit-Ulupınar, Hamide. (2020), *Halvetî Uşşâkî Yolunda Âlim Bir Sûfi Bekir Sıdkî Visâli'nin Sohbetleri*, İlahiyat Yayınları, Ankara.
- Çelik, İsa. (2001), "Tasavvufî Bir Terim Olarak Fakr", *EKEV Akademi Dergisi*, C 3, S 2, s. 192-206.
- Demirci, Mehmet. (1997), "Hakikat-i Muhammediyye", *DİA*, C 15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Demirci, Mehmet. (2001), "İsmail Ankaravî'ye Göre Bazı Tasavvuf Terimleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13-14, ss. 1-8.
- Demirci, Mehmet. (2013), *Nûr-i Muhammedî*, Nefes Yayıncılık, İstanbul.
- Ebu's-suûd Efendi. (Ty.), *İrşâdu Akli's-selim ila Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.
- Aliyyü'l-Kârî, Ebü'l-Hasen Ali b. Sultan Muhammed. (Ty.), *el-Mevzûatü'l-Kübrâ*, (thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd b. Beysûni Zağlûl), Karaçi.
- Erginli, Zafer ve diğerleri. (2006), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul.
- Hucvirî. (1996), *Keşfü'l-mahcûb Hakikat Bilgisi* (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Işıtan, İbrahim. (2011), "Halvetiyye Geleneğine ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâlî Efendi'ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Atvâr-ı Seb'â)", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi Dergisi*, S 7, s. 89-113.
- Izutsu, Toshihiko. (2001), *İslam Mistik Düşüncesi Üzerine* (Çev. Ramazan Ertürk), İstanbul.
- İsmail Hakkı Bursevî. (Ty.), *Tefsîru Rûhî'l-Beyân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- İsmail Rusûhî Ankaravî. (2008) *Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye (Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi-İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyyes'si ve Şerhi)* (Haz. Mehmet Demirci), Vefa Yayınları, İstanbul.

- Kâdî İyâz. (2012), *Şifa-i Şerif Şerhi* (Terc. M. Yaşar Kandemir), Tahlil Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Hayri. (2017), “Şah Veli Torunu Şah Veli el-Halvetî ve Gunyetü’s-Sâlikîn Adlı Eseri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, C. 17, S. 2, s. 43-59.
- Kılıç, M. Erol. (2017), *Şeyh-i Ekber İbn Arabî Düşüncesine Giriş*, Sufi Kitap, İstanbul.
- Kurt, Halil. (2020), “XVI. Yüzyıl Şairlerinden Hakkânî’nin Cevâhir Adlı Mesnevisi”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C 4, S 2, s. 486-547.
- Özşenel, Mehmet. (1998), “İlk Yaratılan Varlık Konusundaki Rivayetler”, *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, C 3, S. 4, s. 171-189.
- Öztürk, Ali. (2003), *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Öztürk, Ali. (2020), “Bir Sûfî Otobiyografisi: Şâh Velî Ayıntâbî’nin (V.1013/1605[?]) er-Rihletü’s-Seniyye’si”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C 20, S 2, s. 689-726.
- Pak, Süleyman. (2013), “Kur’an’da Geçen “Ayetü’l-Kübrâ” İfadesi İle İlgili Yaklaşımlar”, *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 1, S 1, s. 99-115.
- eş-Şebüsterî, Sa‘düddîn Mahmûd b. Emînidîn Abdilkerîm b. Yahyâ. (1972), *Gülşen-i Râz Şerhi* (Çev. Abdülbaki Gölpınarlı), MEB Yayınları, Ankara.
- Sağır, Cemile. (2017), *Şah Velî Ayıntâbî’nin Atvâr-ı Seb’a Risalesi (Metin-Tahlil)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Serrâc, Ebû Nasr, el-Lüma‘ li Ebî Nasr et-Tûsî. (1996), *el-Lüma’ İslam Tasavvufu Tasavvufla İlgili Sorular-Cevaplar* (Haz. Hasan Kâmil Yılmaz), Altınoluk Yayınları, İstanbul.
- es-Suyûtî. (Ty.), *el-Leâli’l-masnû’a fi ehâdisi’l-mevzû’a*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut.
- Şâh Velî Ayıntâbî, “Gelsün” Redifli Kaside, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü, No: 2022/3.
- Şengün, Necdet. (2013), *Kuloğlu Şeyh İlyas Etvâr-ı Seb’a Nefsin Yedi Mertebesi*, İlahiyat Yayınları, Ankara.
- Uludağ, Süleyman. (1995), “Fakr”, *DİA*, C 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Uludağ, Süleyman. (2010), “Sülûk”, *DİA*, C 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Uludağ, Süleyman. (2002), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

- Ulupınar, Hamide. (2018), “Şâh Velî Ayıntâbî'nin ‘Bikru'l-Vakt Fî Ma'rîfetî Sülûki İbnî'l-Vakt ve Ebî'l-Vakt' Adlı Rîsalesî ve Kalbîn Makamları”, *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, C. 4, S. 16, s. 1304-1315.
- Vural, Mehmet. (2015), “Dâvûdu'l-Kayserî'de Tasavvuf Felsefesi-Hakîkat-i Muhammediye Nazariyesi Üzerine”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, S 3, s. 44-60.
- Yeniterzi, Emine. (2006), “Edebiyatımızda Hazret-i Peygamber'in İsimleri ve Harflere Dair”, *Yüzakı*, S.14, s. 31-34.
- Yıldırım, Ali. (2003), “Zıtlık Kavramı ve Divan Şiirinde Zerre-Güneş Sembolizmi”, *Bilig*, S. 25, s. 125-138.

Ek: Kaside Metninin Görüntüsü

